

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZ ÇALIŞMASI

ÖLÜM GERÇEKLIĞİNDE KAYBOLAN BİREY

Danışmanın Adı-Soyadı: Sevgi BALCI

Öğrencinin Adı-Soyadı: Ece ÇETİN

Diploma Numarası: 001129-0134

Sözcük Sayısı: 3999

Araştırma Konusu: Erhan Bener'in "Kedi ve Ölüm" adlı yapıtında "ölüm gerçekliğinin etkisiyle yaşamın sağlamlasının yapılması" izleğinin odak figür üzerinden nasıl sunulduğunun değeriendirilmesi

ÖZ (ABSTRACT)

UBDP Türkçe A Dersi kapsamında, uzun tez olarak hazırlanan bu çalışmada, Erhan Bener'in "Kedi ve Ölüm" adlı yapıtında, ölüm gerçekliğinin etkisiyle ruhsal karmaşa içine düşen bireyin, yaşamına dair sağlamalarda bulunması konusu incelenmiştir. Çalışmada, yaşamın sağlanması yapılması konusunun işlenmesinde, odak figürün eğitim ve kariyer yaşamına dair yaptığı sağlamalar, aşk yaşamına dair yaptığı sağlamalar, evlilik ve aile yaşamına dair yaptığı sağlamalar esas alınmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde, ölüm, yaşam, sağlama kavramları üzerinde durulmuş ve ölüm gerçekliği ile karşılaşan bireyin yaşamın sağlamasını yapması izlediği çerçevesinde yapıtın genel kurgusuna değinilmiştir. Gelişme bölümünde odak figürün yaptığı sağlamalarda esas aldığı eğitim yaşamı ve kariyeri, aşk hayatı, evlilikleri ve aile yaşamı üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise odak figürün ölüm-yaşam karşıtlığının etkisiyle girdiği sağlama süreci sonucunda düştüğü ruhsal karmaşa ve benliksel yıkım hali verilmiştir. Odak figür yaşam-ölüm karşıtlığı, yaşamın anlamı konularında bir iç çatışma ve öz değerlendirme haline girmiş, yaşamının sağlamasını yaparak öz benliği ile yüzleşmiştir. Bu sağlama, odak figürün tümüyle yaşamına ve kendisine dair değerlendirmelerde bulunmasına neden olmuş; geçmişi, seçimleri ve yaşadıkları ile yüzleşen odak figür, ölüm gerçekliğinin kaçınılmazlığı içinde kaybolmuştur.

(Sözcük Sayısı: 173)

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	1
GİRİŞ	3
A. EĞİTİM YAŞAMI VE KARIYERE DAİR YAPILAN SAĞLAMALAR	5
B. AŞKA DAİR YAPILAN SAĞLAMALAR	9
C. EVLİLİĞE VE AİLE YAŞAMINA DAİR YAPILAN SAĞLAMALAR.....	14
SONUÇ.....	19
KAYNAKÇA	21

Araştırma sorusu: Erhan Bener'in "Kedi ve Ölüm" adlı yapıtında "ölüm gerçekliğinin etkisiyle yaşamın sağlamlasının yapılması" izleği odak figür üzerinden nasıl sunulmuştur?

GİRİŞ

İnsanın biyolojik faaliyetlerinin sona ermesinin ötesinde ölüm, dünya üzerindeki yaşamından, yaşamındaki tüm birimlerden alıkoyulmasıdır. Bu yönüyle ölüm, geçmişten günümüze dek birçok felsefi düşüncenin ve eserin konusu olmuş, ölüm algısının anlaşılacak istenmesi insanoğlunu yaşam-ölüm karşıtlığı ve yaşam-ölüm algılarının anlamı üzerine düşünmeye yöneltmiştir. Ölüm gerçekliğinin kaçınılmazlığı, insanın yaşamın önemi, değeri gibi konular hakkında değerlendirmeler yapmasına, geçmişini yaşam algısının önemi bağlamında değerlendirmesine neden olmuştur. Öyle ki ölüm, insanın sınırsızca yaşadığı ve tüm olağanlığıyla geçirdiği ömründe, gerçekleştiremediği planları, geçmişe dair pişmanlıkları, geleceğe dair endişe ve korkularını, yarım kalan tüm mutluluklarını, yapabilecek olup yapmadıklarını ortaya koyar ve bunlarla büyük bir yüzleşme yaşamasına neden olur. Bu yüzleşme insanı yaşamına dair sağlama yapmaya iter. Bu sağlama yaşamın ne derecede verimli, hakkıyla, anlamlı ve mümkün olduğunca güzel geçirildiğine, geçmişteki seçimlerin farklı olması durumunda geleceğinin nasıl şekillenmiş olabileceğine dair bir sağlamadır. Yaşamsal sürecini, ölüm gerçekliğinin farkındalığından uzak geçiren bireyin, ölüm gerçekliği ile yüzleşmesi, yaşamından aniden alıkoyulacak olmasının farkındalığını kazandırması yönünden oldukça sarsıcı bir durumdur. Ölüm gerçekliğinin ciddiyeti, bu anlamda insanın duygusal ve düşünsel değişime uğramasına yol açar. Bu değişimin temelinde ölüm algısının yarattığı korku, endişe ve bilinmezlik vardır. Erhan Bener'in Kedi ve Ölüm adlı yapıtında odak figürün ölüm gerçekliğiyle yüzleştiğinde, iç dünyası aracılığıyla yaşam-ölüm karşıtlığının sarsıcı etkisini, bu etkinin yol açtığı düş-gerçeklik çatışmasını ve ruhsal yapının bozulma sürecini sunarak yaşam-ölüm karşıtlığı içinde yaşamının sağlamlasını yapması konusu işlenir. Bu, yapıtta odak figürün ayrıntılı içsel çözümlemesiyle ele alınmaktadır.

Yapıt, yaşamından, çevresinden, dünyevî etkinliklerinden alıkoyulacak olduğunu aniden öğrenen Ressam Zahit'in, ölüm gerçekliğiyle yüzleşen her insan gibi aile, aşk, iş, sosyal yaşamına dair yaptığı sağlamaları ortaya koymaktadır. Yapıt, odak figürün ölüm gerçekliğine yaklaşma sürecinde geçirdiği değişim ve dönüşümü okura sunarak, yaşam-ölüm karşıtlığının sarsıcı etkisini ve bu etkinin insanın benliğinde bıraktığı izi yansıtmaktadır. Odak figürün yapıt boyunca geriye dönüş tekniği ile sunulan sağlamalarında, yaşamına ve çevresindeki figürlere duygusal anlamda yeterince bağlı olmadığı, yaşamı boyunca hayaller ve tasarılar oluşturduğu ancak bunları hayata geçirmek için gerekli özveriyi göstermediği ve bundan da pişmanlık duyduğu görülmektedir. Bu sağlamaların odak figürün ruhsal dünyası, kişisel yaşam görüşü ve kişilik özelliklerini yansıtması yönünden önemi vardır. Ressam Zahit, yaşam-ölüm karşıtlığında tıkalı kalmışlığın, özellikle geleceğe dair ruhsal huzursuzluk ve rahatsızlığın, sınırlanmış bir zamanın verdiği gerginliğin, geçmişe dair pişmanlıklar ve geleceğe dair endişelerin tüm izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda yapıt, ölüm gerçekliğinin etkisiyle yaşam-ölüm, düş-gerçek arasında kalan odak figürün avarelik halinin çözümlemesini yaparak, ölüm gerçekliği içinde kaybolan odak figürün hiçbir isteğine ve beklentisine ulaşmadan biten yaşamına dair yaptığı sorguyu ortaya koymaktadır.

Odak figürün yaptığı sağlamalarda eğitim yaşamı ve geçmişteki ilişkilerin etkisini taşıdığı, bunların aile yaşamı ve sonrasını da olumsuz etkilediği görülmektedir. Odak figürün aşk hayatına etkisi olan başlıca figürler ilk ve ikinci eşiyile Avrupa'daki eğitim yaşamında karşılaştığı Matmazel Fortamps ve Matmazel Laurens, aile yaşamına ilk ve ikinci eşiyile oğlu, kariyerine dair sağlamalardaysa kariyer yaşamı boyunca karşılaştığı diğer figürlerle olan etkileşimleri etkilidir.

A. EĞİTİM YAŞAMI VE KARIYERE DAİR YAPILAN SAĞLAMALAR

Yaşamda, insanın kendini var ederek bir kimlik edinmesinin ve bu kimliği toplum yaşamına yansıtmasının en temel aracı, edindiği meslektir. Birey, iş yaşamına dair seçimleriyle aslında hem hayallerine ulaşip zevklerine uygun bir uğraş edinmeyi, hem de ekonomik ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlar. Yapıtta da bu bağlamda ölüm gerçekliği, yaşamsal süreci aniden sınırlandırılan odak figürün, eğitim hayatı, bir ressam olarak başarabildikleri ve başaramadıkları, kariyerinde ulaşmak istediği düzeye ulaşip ulaşamadığı konuları üzerine bir öz değerlendirme yapmasıyla irdelenmektedir. Zahit Iloğlu'nun kariyerinin ressam olma yolunda ilerlemesi, zorlu ve yoksul geçen çocukluk döneminde ortaokul öğretmenin ondaki resim yeteneğini keşfetmesi ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı sınav sonunda kazandığı başarı ile Brüksel'e eğitim almaya gönderilecek öğrenciler arasına girmeye hak kazanmasıyla gerçekleşir. Ressam Zahit'in Avrupa'da aldığı eğitim süreci boyunca yaşadıklarının, yaşamsal sağlama ve değerlendirmelerinde bir kırılma noktasını temsil etmesi yönünden önemi vardır. Odak figürün Brüksel uzamında yaşadığı yabancılık ve memleketine duyduğu özlem, bu uzamda bir şeyler başarabilmeye dair duyduğu inancı köreltmış, Avrupa'da gördüğü eğitim, memleketinde daha çok ilgi ve değer görmesinin ötesinde ona bir şey katmamış ancak ondan çok şey almıştır. Bu uzamda yaşadığı yabancılık, karşılaştığı figürlerce, o toplumda ötekileştirilmiş hissetmesi, bu uzama alışıp ısınamaması, odak figürün duygusal olarak yalnızlaşmasına, deneyimsizliği ve hatalarıyla sanatsal ve üretimsel anlamda verimli olduğu gençlik yıllarını heba etmesine neden olmuştur:

“Avrupa’da öğrenim yapması, bunca yıl ona bütün çevresinde üstün bir değer verilmesini, el üstünde tutulmasını sağlamış; konuşmalarına renk katan bir yığın meraklı öykü kazandırmıştı. Doğruydu bunlar. Ama acaba memleketinde kalsa daha mı iyi olurdu? O bütünüyle kendisine yabancı olan ülkelere gitmemiş olsaydı belki

daha az acı çekmiş olacaktı. (...) O iki yıl içinde, o güneşsiz yazlar ülkesinde, şaşkın ve tecrübesiz, delice hayaller peşinde koşarak gençliğinin en verimli çağını berbat ettikten, kendi güçsüzlüğünün farkına varıp memleketinin koşullarına da bir daha eskisi gibi uyamayacağını anladıktan sonra, oturup ağlamaktan başka yapacak işi kalmamıştı.” (Bener,15)

Odak figürün eğitim ve bunu takip eden kariyer sürecine dair yaptığı sağlamalarda, dünyaya kalıcı bir iz bırakabilmiş, herkesçe tanınan, başarılı ve takdir edilen bir ressam olma beklentisi içinde olduğu görülmektedir. Zahit Iloğlu, bu konuda önemsenerek bir aşama kaydetmemiş olmasına karşın, bu hayalini gerçekleştireceğine dair umudunu kaybetmemiştir:

“Aslında hiçbir gün, bütün dünyanın hayranlığını üstüne çekecek dâhi bir ressam olmaktan umudunu kesmemişti. (...) Dokuz yıl öncesine kadar, yılda, iki yılda bir, sergi açardı. (...) Geçimi iyi sayılabılırdi. (...) O eski günler ki; o zamanlar henüz bu dünyaya kendinden bir şeyler getireceğine, bırakabileceğine inanıyordu.”
(Bener, 27-28)

Odak figürün yapıt boyunca yaptığı sağlamalarda umudunu süreç içinde yitirmesi, ölümünden sonra kalıcı olma kaygısının, sanatsal yeteneğiyle tanınma beklentisinin sonuçsuz kaldığı gerçeğiyle yüzleşmesinin bir sonucudur. Bu yüzleşme odak figürün ruhsal bir bunalıma girmesine, duygusal karmaşalar ve benlik çatışmaları yaşamasına neden olmuştur. Yaşamını gerektiği gibi yaşamamış, beklentilerini gerçekleştirme yolunda yeteri kadar çaba göstermemiştir. Ressam Zahit'in kendini kanıtlama çabasının sonuçsuz kalması, yaşamı temsil etmesi yönünden sembolik anlam taşıyan sanat eserinin yarım kalmasına benzetilmektedir. Ressamı olduğu ve başarısını ortaya koyacak olan eserini tamamlayamamış olan odak figür Zahit Iloğlu, aktörü olduğu yaşamını da gerektiği gibi tamamlayamamış, eylemleri, planları, hayalleri eksik kalmış ve bir sonuca ulaşmamıştır. Zamanının ölüm

gerçekliğiyle sınırlandırılmış olması odak figürün, yarım kalan eylemleriyle yetinme zorunluluğunu ortaya koymuştur.

“Daha ileri gitmesi mümkün olmadığına göre, bugüne değin ne yapmışsa onunla yetinmesi gerektiğini biliyordu. (...) Zamanın böyle ansızın sınırlandırılıvermiş olması hiç de sandığı kadar korkutucu, yılgınlığa düşürücü bir şey değildi. Geçen altmış yılı bırakarak yeni bir işe girişmenin imkansızlığı da olmasa, kendini bir gün öncesinden mutlu bile sayabilirdi şimdi.” (Bener, 16)

Yapıtta ölüm gerçekliğinin farkındalığından yoksun olarak geçirilen yaşamın gerektiği gibi, verimli bir şekilde, tam anlamıyla geçen bir yaşam olmadığı gerçeği ortaya koyulmaktadır. Bu bağlamda, adeta çok zamanı olduğunu bilen bir sanatçının eserini tamamlamak, düzeltmek için bolca zamanını olduğunu düşünerek eserine gerektiği kadar özen göstermemesi gibi, yaşamının sınırlandırılmış bir süreç olduğunun farkındalığına sahip olmayan insan, yaşamını verimli, özenli ve etkili geçirmez. Bu duruma, yapıtta, zaman genişliğiyle yaratılan eserler gibi, ölüm farkındalığından uzak, kusurlu yaşamların yaşanmasını neden olduğu eleştirisiyle dikkat çekilir.

“Yalan söylemeden, kendini kandırmadan, kaç kişi çıkardı insanlar içinde, hayatını pişmanlık duymadan geçirdiğini söyleyebilecek? Bütün bunların sebebi, zamanın sınırlı olduğunu kimsenin idrak edemeyişiydi. (...) Herkes asılmasına bir gün kaldığını bilen bir ölüm hükümlüsünün gözüyle değerlendirebilseydi geçen zamanı, dünyanın görünüşü muhakkak ki bambaşka olurdu.” (Bener, 34)

Odak figür de yaşamı boyunca geleceğe dair beklentilere sahip olmuş, ancak bu beklentilerini gerçekleştirmek üzerine etkili bir uğraşta bulunmamıştır. Eserlerini, başarılarını, hayallerini hep ertelemiş, geçirdiği zamanı etkili kullanmayı başaramamıştır. Ölüm gerçekliği, odak figürü tüm yapamadığı, ertelediği, gerektiği gibi kendini vermediği için başarısızlıkla

sonuçlanan edinimleriyle yüzleştirir. Bu yüzleşmeyle yaşamının bir değerlendirmesini yapan Ressam Zahit'in olmayı hayal ettiği insan olamadığı, içinde barındırdığı sanatsal ruhu dışarıya vurmaya başaramadığı, tasarılarının yalnızca planda kaldığı ve dolayısıyla bir ressam olarak başarılı olamadığı ve bunun derin pişmanlığını yaşadığı ortaya konulur:

“Bunlar çok önemli şeyler değildi aslında. Sanat her şeyden önce bir aşk sorunuydu. O, bu aşkı ömrü boyunca aramış, hatta içinde saklamış, yaşatmaya gayret etmemiş değildi; ama olmamıştı, başaramamıştı. (...) ‘Ama ne olursa olsun’ dedi ‘görecekler. Bir gün görecekler Zahit Iloğlu’nun kim olduğunu. (...) Üç ay ha? Alayım fırçayı elime bir kere. Bütün mesele kafada efendiler. Kafanın içinde olgunlaştırabildin mi eserini, tamam. (...) Göreceksiniz. Kafamın içinde hazır hepsi. Yıllardan beri hazır. Bir başladım mı...” (Bener, 63-65)

Odak figürün ölüm gerçekliğiyle karşılaşması onu bu gerçeklikle yüzleştirir, kendisini büyük üne kavuşturacağını düşündüğü o “Tanrısal Eseri” ile ilgili tasarısı, onu hayata geçirmek için son bir şansı olduğu fikriyle ona umut ve hırs aşılar. Süreç ilerledikçe odak figürün umutları ve ölümü kabullenışı, yerini, umutsuzluk, korku ve ölüme isyana bırakır:

‘Bizde iş kalmamış artık’ dese de biliyordu ki içinde çürümediğine inandığı tek gerçek, o büyük eseri er ya da geç yapacağına olan inancıydı. Bu inancı yitirdiği gün, ruhsuz, boş bir kalıp haline gelecekti. (...) Büyük ve erişilmez fikirlerin, ilhamların ortaya çıkmak, eser haline gelmek için birtakım kalıplara dökülmesi zorunluluğu bir sanatçı için ne büyük bahtsızlıktı.” (Bener,)

Umutsuzluğun altında yatan temel neden, odak figüre olmak istediği insan olması için yeterli süre tanınmamış olması inancıdır. Yaşam süreç olarak kısadır. Odak figürün kabullenemediği bir başka durumsa insanın bunu idrak edemeyecek kadar kör olmasıdır. Ölüm gerçekliğiyle

yüzleşen insan artık bunun karşısında çaresizdir. Pişmanlıklar yaşamı geri getiremeyecek kadar zayıf ilhamlardan oluşur.

B. AŞKA DAİR YAPILAN SAĞLAMALAR

Yaşamda, insanın kendini var etme sürecinde kendi kimliğinin farklı yanlarını keşfetmesi karşılaştığı karşı cins insanlarla etkileşimiyle gerçekleşir. Bu etkileşimlerin temelinde de aşk duygusu en güçlü olandır. Bir insan aşk yaşamıyla duygusal gerekliliklerini karşılarken öz benliğiyle de yüzleşir. Yapıta geriye dönüş tekniğiyle sunulan eğitim yaşamı ve evliliklerinde, odak figürün “aşk” algısına olan yaklaşımı ve ilişkilerinde bu algının yoksunluğu yansımıştır. Odak figür Zahit Iloğlu'nun aşk algısındaki değişime etkisi olan başlıca uzam, eğitim yaşamını geçirdiği Brüksel uzamıdır. Odak figür bu uzamda, fiziksel görünüşü sebebiyle karşı cins tarafından ciddiye alınmadığını, kendisine ilişki yaşanabilecek bir erkek gözüyle bakılmadığından duyduğu rahatsızlığı belirtir:

“Çevresinde, kızlarla erkekler arasında, en basit anlamıyla arkadaşlıktan, kari koca gibi yaşamaya giden, canlı, hareketli bir kaynaşma, bir alışveriş vardı. O, hantal gövdesi, tutuk diliyle her zaman bu canlı atmosferin dışında kalmaya hükümlü hissediyordu kendisini. Hiç değilse ciddiye almış olsalardı.” (Bener, 21)

Odak figürün kendini var etme sürecini olumsuz etkileyen aşk algısı, bireysel güvenini zedeleyen bir etken olmuştur. Kadınlara genel anlamda cinsellik odaklı bir bakış açısıyla bakan odak figürün, sevgi odaklı bir bakış açısıyla yaklaşmak istediği Matmazel Laurens figüründen aldığı kırıcı ve yıkıcı ret, onun aşk algısının değişime uğramasına, yaşamında bu olayı takip eden ilişkilerinin sorunlu olmasına ve aşk algısının körelip sıradanlaşmasına neden olmuştur. Sevgi odaklı bakış açısıyla yaklaştığı Matmazel Laurens'in tavırlarında, odak

figürün bu uzamdaki diğer figürlerle olan ilişkilerinde olduğu gibi ciddiye alınmama, arkadaşlıktan öteye gitmeyen bir samimiyet hâkimdir. Matmazel Laurens'in odak figürün arkadaşlıktan öteye gitmek isteyen bir tutumu olduğunu fark etmesiyle odak figürden uzaklaşması, odak figürün duygusal algısında hasara, benliksel var oluş sürecinde ise sorunlu bir kadın algısı edinmesine yol açmıştır:

“İlk kez bu gülünç tavırlı adamın da ciddiye alınması gereken bir yönü olabileceğini hissetmiş olmalıydı. (...) Aradan bunca yıl geçtiği halde, hâlâ unutamaz kızın verdiği yanıtı: ‘Bakışlarınızla beni sıkıyorsunuz. Sizde tuhaf, ağır, doğulu bir hava var. Soyut resimden bahsederken bile benim kadınlığımı düşünüyor, birtakım hesaplar yapıyor gibisiniz. Teşekkür ederim ama sizinle gelmeyeceğim.’ Bu olay onu çok sarsmıştı. Avrupa’ya gittiğinden beri her gördüğü kadına yatılabilir bir yaratık gözüyle baktığı doğrudu belki. Ama Matmazel Laurens’e bu gözle bakmadığını, onun güzelliği karşısında bir çeşit tapınma duygusundan başka bir duygu beslemediğini gayet iyi hatırlıyordu şimdi.” (Bener, 22)

Odak figürün aldığı duygusal darbe, kendini var etme sürecini olumsuz etkilemiş, görünüşü ve ona çevresinin bakış açısıyla zaten zarar görmüş olan öz güvenine hasar vermiştir. Odak figürün aşk yaşamına dair kurduğu hayallerini gerçekleştireceğine dair olan inancını zedelenmiştir. Bu durum, odak figürün gelecek yaşamındaki sosyal ilişkilerinde edilgen bir rol edinmesine, hiçbir figürle tam anlamıyla duygusal bir bağ kuramamasına neden olmuş, insan ilişkilerindeki iletişimlerinin sorunlu olmasına yol açmıştır.

Aldığı bu duygusal yıkıntı, odak figürün ‘kadın’a yalnızca cinsellik yönüyle bakmasına yol açmasına karşın, kadınlara sevgi duymasa bile sevgi gösterme gerekliliği olduğunu hissetmenin onda oluşturduğu baskı, Matmazel Fortamps ile başlayan sevgiden yoksun

ilişkisinde zamanla aşkın tohumlarının yeşermesine neden olacaktır. Bu duruma Matmazel Fortamps'in Zahit Iloğlu'na verdiği değer ve ona gösterdiği ilginin etkisi vardır. Bu ilgi ve değer ister istemez odak figürün hoşuna gitmiş, gördüğü değer ve ilgiye karşılık verme gerekliliği duymasına neden olmuştur. Odak figürün yaşamında diğer tüm zümrelerdeki tutumu gibi, aşktaki tutumu da, kendi arzuları ve düşlerinin egemenliğinden daha çok çevresindeki insanlara sorumlu hissetmesinden doğan bir tutumdur. Odak figür ise Matmazel Fortamps'e karşı oluşan sevgisinden rahatsızdır. Bu rahatsızlığın temelinde odak figürün kendini kanıtlama çabası vardır, odak figür hayatı boyunca toplumda herkesçe beğenilen, saygı duyulan bir kariyer ve ilişki sahibi olmayı amaçlamıştır. Buna karşın odak figüre göre Matmazel Fortamps, çirkindir, resimden ve sanattan anlamamaktadır ve hiçbir yönüyle odak figüre hayallerini gerçekleştirip topluma kendini kanıtlama sürecinde eşlik edebilecek profile ve niteliklere sahip değildir:

“Çok ilgi çekici bir yüzünüz var’ demişti Matmazel Fortamps. Oysa ilgi çekici olan, yanağını bir baştan bir başa kaplayan kocaman sargı beziydi. Yine de hoşuna gitmişti bu söz. (...) Akademinin en çirkin kızlarından biriydi. (...) Bir kızla içinde sevgi duymadan ilgi kurmanın, kötü ve ahlâksızca bir şey olduğunu düşünüyordu galiba. Kiralık bir kadınla yatarken bile kendini kadına âşık olmuş göstermek ihtiyacı duyardı. Oysa âşık olunacak bir kız değildi Matmazel Fortamps. (...) sıla hasretine benzer bir duygu ile bu kıza bayağı âşık olduğunu hissetmişti. Bu kız çirkindi. Kendisinin ise sadece ilgi çekici bir yüzü vardı”
(Bener, 23)

Zahit Iloğlu'nun kendine güvensizliğinin yanında çatıştığı toplumsal yargılar, yaşamındaki eylemlerini toplumsal yargılar ve toplum değerlendirmesi süzgecinden geçirmesine neden olmuş, bu durum da yaşamını gerektiği gibi özgürce yaşayamamasına neden olmuştur.

Evlilik, iş, aşk kurum ve kavramlarındaki seçimlerinde topluma yaranma, istediği gibi değil, gerektiği gibi davranma durumu vardır. Bir ressamın sanatsal kaygılarla, toplumsal baskıyla ürettiği eserlerin eksik, sanatsal anlamda sınırlandırılmış olması gibi Ressam Zahit'in yaşamı da çizdiği sınırlar dışına çıkamamış, hep biraz eksik, biraz yarım kalmıştır:

“Hırslıydı. Kendisiyle alay eden, anlamayan, çirkin bir kıza âşık olduğunu, buna karşılık, karşısındakinden istediği duygu yakınlığını hiçbir zaman bulamayacağını ve küçümseceğini bilmek, onuruna dokunmuştu. Ama altında kalmayacaktı bu küçümsemelerin. Çalışacaktı, büyük ünlü bir ressam olacaktı. Bakalım o zaman ne diyecekti bu Fortamps'lar, Laurens'ler?” (Bener, 29)

Aldığı duygusal darbeler, yaşamın ona getirdiği zorluklar içinde var olmaya çalışan odak figür, bir noktadan sonra pes etmiş, heyecanları, hayalleri, tutkuları için savaşmayı bırakmıştır. Yaşamın temelinde olması gereken savaştan ve çabadan vazgeçmesi odak figürün bir boşvermişlik haline girmesine neden olmuş, yaşamına gerektiği gibi kendisini verememesiyle sonuçlanmıştır.

“Yenilmelere çok kolay bahaneler bulunabilir. (...) Gene de kolayca bırakmıştı kendini akıntıya. Çabucak göbek bağlamıştı. Eski heyecanlar, tasalar, çırpınımlarıyla, boş şeyler diyerek alay eder olmuştu.” (Bener, 27)

Ressam Zahit'in gençliğinde heyecan ve tutkuyla kapıldığı heyecanlar, aşklar gün geçtikçe heyecanını yitirmiş, yaşamın sıradan öğelerini haline gelmiştir. Ressam Zahit'in yaşama dair hayalleri, heyecan ve tutkularını bir kenara bırakışı, bir anlamda yaşamı tam anlamıyla yaşamaktan da vazgeçiş simgeler. Öyle ki, Ressam Zahit'in yaşamda edilgen konumuyla var olacak, ömrü nefes alıp vermekten ibaret, yaşamı sorumluluklar ve günlük hayatına dair zümreler arasında sürüklenerek geçecek tatsız bir süreç olacaktır:

“Önemli olan altmış yıl olsun, üç ay olsun, yaşamayı bilmekte, yaşamaya gereği kadar değer verebilmekte değil miydi? Ama nasıl yaşamak? Tasasız, heyecansız, huzur içinde bir yaşayış mı, hayatın bütün zevklerinden, bütün heyecanlarından doyasıya faydalanmak için tam bağımsız bir ömür sürmek mi, yoksa ölümden sonra da yaşayabilmek umuduyla, kendini dine vermek ya da bir eser bırakabilmek umuduyla çalışıp didinmek mi? Hangisi doğrudu bunların? (...)” (Bener, 35)

Ressam Zahit’in toplumsal yargılar ve kendini kanıtlama isteğinin etkisiyle düştüğü kaygı ve tatminsizlik, onu hayatını doya doya, tüm verimliliği ile yaşamaktan alıkoymuş, odak figür geçmişinde sahip olduğu heyecan ve tutkuları yitirmiş, salt yaşamaya kendini mahkum etmiştir: *“Hastalık gibi bir duygu, bir doyumsuzluk, bir sabırsızlık, bir tuhaf gelecek kaygısı...” (Bener, 35)*

Ölüme yaklaştıkça düş-gerçek karmaşası içerisine giren odak figürün, düşsel ilişkiler edinmesi, aşk yaşayamamış olduğu gerçeğiyle yüzleşip ölmeden önce yaşayacağı aşkların hayalini kurması yine ölüm gerçekliğinin odak figürün elde edemediklerini, pişmanlıklarını, yaşayamadıklarını ortaya koymasının bir sonucudur. Odak figür hiçbir bireye bağlanamamış, kendini dış dünyadan uzaklaştırmış ve soyutlamıştır:

“Acaba gerçekten iyiliğini isteyen kimse çıkmamış mıydı bugüne kadar karşısına? Herkes mutlaka onu sömürmek, mutlaka ondan geçinmek için mi yanına sokulmuştu? Galiba o hep böyle düşünmüştü. Kimsenin samimiyetine inanmamıştı. Her iyiliğin arkasında bir çıkar kokusu aramıştı. Aldatılmaktan korkmuştu. (...) tekrar gözününün

önünde beliren biçimsiz hayalleri uzaklaştırmaya savaştı. (...) Sonun başlangıcıydı bu. Olaylara karışacak, onlara dilediği gibi yön verecek gücü kalmamıştı.” (Bener, 86-87)

Pişmanlık ve aidiyetsizlik duygusunun altında yatan temel neden, odak figürün sevme ve sevilme isteğini tatmin edememesi, kendini karşı cinsle ilişkilerinde yeterli görmemesinin onda yarattığı boşluk ve eksiklik duygusudur. Süreç olarak oldukça kısa olan yaşamda karşı cinsten birinden ilgi ve değer görememe ölüm gerçekliğiyle yüzleşildiğinde bir yok olma hissi vermektedir. Var olma karşısında yok olma hissine de bürünen bireyin çıkmazlar yaşamaması, onu yaşamın anlamını sorgulamaya itmektir.

C. EVLİLİĞE VE AİLE YAŞAMINA DAİR YAPILAN SAĞLAMALAR

Yaşamda, insanın kendini var etmesi ve toplumsallaşması, o toplumsal sürece yaptığı katkılarla ölçüldüğünde, insanın bu süreçte aile kurma ihtiyacı hissetmesi kaçınılmazdır. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak da evlilik yapma durumu ortaya çıkar. Yapıtta da odak figür Ressam Zahit’in yaşamındaki boşvermişlik hali, heyecanları ve tutkularını bir kenara bırakmış olma durumu, yaptığı evlilikleriyle daha da ciddi bir hal alır. Zahit’in ilk evliliğin temelinde aşk ve sevgiden çok, bir şekilde toplumsal yaşama dahil olma ve yaşamını düzene sokma amacı vardır. Odak figür bu amacı doğrultusunda, evleneceği birey konusunda seçici olmamış, onun kendine özgü kişilik özellikleri olup olmaması konusunu önemsememiştir. Ressam Zahit’in evleneceği kadında aradığı tek şey somut güzelliiktir. Daha öncelerde sevgisinin yeterince değer görmemesiyle karşılaşan odak figür, kendini çirkin ve yetersiz bulmakta, değersiz hissetmektedir. Kadını da metalaşan ve somutlaşan bir yapıyla tanımlamaya yönelmektedir:

“Kendisi için evlenmekten başka çıkar yol olmadığını anlamıştı yurda döner dönmez. (...) Belli bir yeri, birtakım sorumlulukları olmalıydı ayakta durabilmesi için. (...) Çirkindi, genç yaşına rağmen göbeklinin biriydi, ama cinsel istekleri güçlüydü. Kadınsız yapamazdı. Evleneceği kızda somut ayrıcalık olarak güzellikten başka bir şey aramamış olmasının gerçek sebebi buydu. Evlenmemiş olsa, sokak orospularından başka hiçbir kadının ona yüz vermeyeceğini biliyordu” (Bener, 25)

Odak figür ilk evliliğinden olan kızını İtalyan nezlesi sebebiyle kaybetmesi, oğluna ve evliliğine yeteri kadar ilgi gösterememesine neden olmuş, aile bireyleriyle mesafeli ve soğuk bir ilişki edinmesiyle sonuçlanmıştır. Bu da ondaki değersizlik duygusunu pekiştirmiştir.

Odak figürün ikinci evliliğinin nedenselliğini sorunlu kadın ve ilişki anlayışı oluşturur. Odak figürün bu evliliği sağlam temellere dayanmayan, tamamen fiziksel kaygılarla yapılmış, cinsel isteklerini karşılaması dışında eşinden bir şey beklemediği sorunlu bir evliliğe dönüşmüştür: *“(...) ikinci kez evlenirken daha bilinçliydi; ne istediğini, ne aradığını daha iyi biliyordu. Ona bir kadın gerekti. Yatılacak bir kadın” (Bener,25)*

Odak figür, çevresindeki figürlerin ona sevgi duymadığı, ona değer vermedikleri ve ölümünü umursamadıkları inancı içerisinde. Sağlam aile bağları kuramayan, aidiyet sorunu yaşayan odak figürün oğlu ve ikinci eşine karşı olan tutumuna da bu nedenlerden dolayı güvensizlik duygusu hâkimdir: *“Sonra belki dost edinirdi. Belki de bu yatağın üstünde. Acaba oğluyla da...” (Bener,48)*

Odak figürün bu sorunlu aile algısı, aile bireylerinde hiçbiriyle kuvvetli duygusal bağlar kuramamasına neden olmuştur. Bu nedenle odak figürün aidiyetsizlik sorunu yalnızlığıyla pekişmiş, kendini var edememe sorununun en önemli nedeni olmuştur. Odak figür yaşamında

tümüyle güvenilebildiği ve sevdiği biriyle ilişki kuramamış, aile içi iletişimsizlik sorunu yaşamış, dış dünyadan kopuk, yalnız, çevresinden soyutlanmış bir insan profili çizmiştir:

“‘Beni ne diye sevsin sanki?’ dedi birden. Sevilecek bir yanı olmadığı kendi de biliyordu. (...) Kendisiyle evlenirken, ilk kocasında olduğundan fazla etinin doyacağına, yaşayacağına akli kestiği için duraksamıştı. Bir ev, beş on kuruş para, bir erkek. Pek öyle fazla zevk almasa da, hamurunun, mayasının ihtiyacı olan bir erkek.(...) ‘Aşk gerekti bana’ dedi içini çekerek. (...) Öyle bir daha ağlayabilseydi. Kanan kana, doya doya...” (Bener, 50)

Odak figürün aile yaşamına karşı olan tatminsizliğinin temelinde evliliklerinin aşk duygusundan yoksun, salt, ruhsuz evlilikler olması vardır. Odak figür aile bireyleri tarafından sevildiğini ve önemsendiğini hissetmemiş, hiçbiriyle duygusal anlamda güçlü bağlar kuramamıştır. Odak figürün ölümünden sonra oğlunun, dul kalacak eşiyle birlikte ona ihanet edeceğini düşünmesi de bu güvensizliğin hâkim olduğu sorunlu ilişkiyi kanıtlar niteliktedir. Odak figür oğluyla etkili iletişim kuramamış, ondan daima uzak olmuş, yaşamı boyunca yanında olup ona destek sağlayan etken bir baba rolü üstlenememiştir. Ölüm gerçekliği odak figürün bu gerçeği görmesinde etkili olmuştur:

“Üzüntüyle, ‘Oğlumu tanımıyorum, anlamıyorum’ diye mırıldandı. ‘Daha doğrusu birbirimizi tanımıyoruz. Aramızda aşılmaz uzaklıklar var. Bundan sonra kapanmasına da imkân yok...’(...) O gerçekten bir sorun olarak durup düşünmüştü bu konuda. (...) İstediklerinin hiç birini tam olarak elde ettiğini savunamazdı. Hayatta başarı kazanmak istemişti. (...) Sonra iyi bir koca olmayı da düşünmüştü. Olmadığını biliyordu. Oğluna gelince ona iyi bir tahsil ve terbiye vermek, kendisi için düşündüğü yüksekliklerde onu görmek hevesi hiçbir zaman canlılığını kaybetmemişi yüreğinde.” (Bener, 82-83)

Odak figürün aile yaşamına da hayata geçiremediği tasarılar hâkimdir. Ne bir eş, ne bir baba, ne bir evlat ne de bir ressam olarak istediği kişi olamamış, yaşamın hiçbir zümresine tutunamamıştır. Odak figürün yalnızlığı, ölüm gerçekliği karşısında ruhsal karmaşaya düşmesine neden olmuş, aidiyet sorunu yalnızlığıyla pişmanlığını ön plana çıkarmıştır:

“İsyan ediyordu. Büyük bir öfke ve kinle, acıya ve ölüme karşı tek başına bırakıldığını düşünüyordu. Kimse yardım edemezdi ona. Buna rağmen, faydasız bile olsa, yakınında birisinin bulunmasını istiyordu insan.(...) Karısı, oğlu ya da bir başkası, kim olursa olsun.” (Bener,88)

Yapıtta değinilen sağlamanın daha etkin sunulması adına yapıt boyunca temelde iç monolog tekniği kullanılmıştır. Bu teknik aracılığıyla Ressam Zahit’in dış dünyayla iletişimsizliğini, aidiyet ve insan ilişkileri sorununu ortaya konulmuştur. Odak figür yaşamı boyunca bulunduğu birimleri benimseyememiş, bu birimlerdeki kişilerle etkili iletişim kuramamış ve yalnızlaşmıştır. Odak figürün oğlunu istediği gibi yetiştirememiş olmasına, anne babasına mezar yaptırmamış olmasına, “Tanrısal eser”ine başlayamamış olmasına bulduğu bahaneler onun öz benliği ile barışıp, hatalarını düzeltecek güçlü bir birey olamadığını, yaşamı boyunca eylemlerini erteleyip, yaşamda edilgen ve pasif bir rol aldığını ortaya koyar. Odak figürün Brüksel uzamında yaşadıklarının ardından hiçbir bireye gerçek anlamda sevgi duymadığı, kadına yalnızca cinsel yönüyle baktığı, oğluyla iletişim ve etkileşim halinde olmadığı görülmektedir. Odak figür kendini dış dünyadan soyutlamış, düzenli insan ilişkileri edinememiştir. Ölüm sürecinde yalnızlığı ve var olamama sorunu pekişen odak figürün iç monologları, kâbusları, düş-gerçek çatışmaları yapıtta odak figürün ruhsal ve psikolojik tahlilinin derinlemesine, ölüm gerçekliği çerçevesinde sunulmasında etkili olmuştur. Odak figürün son zamanlarını doyasıya yaşamak, ailesi ile vakit geçirmek yerine, yalnız başına, yaşam-ölüm arasındaki geçiş sürecini sorgulayarak geçirmesi de ölüm gerçekliğinin Ressam

Zahit'in duygusal yapısını bozmasının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Tutkuları ve kıskançlıklarının kölesi haline gelmiş olan odak figürün, ölüm sürecine yaklaştıkça eşine olan güvensizliği ve ona ihanet etme isteği de artar. Bu durum da yine ölüm gerçekliğinin odak figürün ruhsal yapısında yarattığı değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ölümün, benliğe etkisi yapıtta iç monolog, betimleme ve geriye dönüş tekniğinin yoğun kullanımıyla sunulan odak figürün ruh çözümlmelerine yansımıştır.

SONUÇ

Verimsizlik ve anlamsızlıklar bütünü olarak geçirilen bir ömrün, ölümden farklı olmadığı insanoğlu için acı bir gerçektir. Ölümün kapıyı zamansız çaldığı bir durumda ise, ömür denilenin ölüm karşısındaki çaresizlik bütününe dönüşmesi de farkındalıkların ve pişmanlıkların son noktasıdır. Bu çerçevede insanoğlunun eli kolu artık bağlıdır. Yolun sonuna gelmiştir. Yapılacak tek şey, anlamlı bir sağlama yapmaktır. Erhan Bener'in "Kedi ve Ölüm" adlı yapıtı ölüm-yaşam karşıtlığı içinde odak figürün aidiyet ve var olamama sorunlarını ortaya koymaktadır. Odak figür, yaşamının sağlama bilançosu sonucunda aile, aşk ve kariyer yaşamı boyunca istediği ve beklediği edinimlere ulaşmadığı gerçeğiyle yüzleşir. Zamanın aniden kısıtlanması odak figürün yaşamı boyunca yapamadıklarını önüne serer. Odak figürün yapamadığı ve ulaşamadıklarıyla bu yüzleşmesinin sarsıcı etkisi, düşsel ve gerçek dünyanın ayırtına varamamasına, ruhsal bir bunalıma girmesine, duygusal sorunlarının ve ölümün onda yarattığı baskı ve isyanın dışa vurumu olarak bir kediyi belki de bu izlekle benliğini öldürmesine neden olmuştur. Odak figürün edilgen rol aldığı, hiçbir zümre ve figüre tutunamadığı dünyadan koparılışı, kendini var edememe sorununu ortaya koyar. Bu anlamda yapıt okuru yaşam ve ölüm karşıtlığı ve bu algıların anlamı üzerinde düşünmeye iter.

Yapıt, odak figür Ressam Zahit üzerinden ölüm psikolojisinin yarattığı, yaşam-ölüm karşıtlığı arasında tıkanmışlığı, ölüm gerçekliğinin etkisiyle yaşanan düş-gerçek çatışmasını, yaşam-ölüm sorgusunun benliksel varoluş sürecine etkisini okura yardımcı figürler ve anlatımı zenginleştiren tekniklerin kullanımıyla sunmaktadır. Ölüme yaklaştığı süreç boyunca Ressam Zahit'in yaşamına dair hatalarının, pişmanlıklarının, ertelediği eylemlerinin, edinimlerinin farkındalığını kazanması düşünsel ve duyuşsal karmaşa haline girmesine, düşüncelerine ve eylemlerine tutarsızlığın hâkimiyetine sebep olmuştur. Odak figürün geriye dönüş tekniği ile sunulan sağlamalarında kendini geçmişte varsayıp tekrar o anı yaşaması, ölüm sürecinde

hayali ilişkiler edinmesi ve yine düşsellik ile gerçek dünyayı karıştırması sebebiyle bir kediyi öldürmesi durumları bunu kanıtlar niteliktedir. Odak figürün ruhsal dünyasında yaşadığı bu gerilim ve karmaşanın temelinde aidiyetsizlik ve kendini var edememe, kendini topluma kanıtlayamamış olma sorunu vardır. Yaşamının son anına kadar kendini hem öz beliğine hem de topluma kanıtlayacak nitelikte bir Ressam Zahit Iloğlu profili çizeceği inancında olan odak figür, bunu başaramadığı ve başarmak için de bundan sonra vakti olmadığı gerçeğiyle yüzleşmiş ve yüzleşmenin etkisiyle benliksel bir yıkım yaşamıştır. Yapıt, düşsellik gerçeklik çatışması içinde kaybolan bireyin var olma sorununu; hiçbir birimiyle tutunamadığı ve ait olamadığı yaşamdan aniden koparılacağını öğrenmesiyle geçmişine ve benliğine dair gerçekliklerle yüzleşmesi sonucu ruhsal dünyasındaki değişimin ayrıntılı çözümlemesini ele almaktadır.

KAYNAKÇA

Bener, Erhan. Kedi ve Ölüm. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basım: 2012.